

Круты бераг ракі

Звычайна ён прыходзіў сюды на заходзе сонца, калі міналася спёка і ля ракі на яе крутых, зарослых хмызняком берагах пачынала цягнуць прахалодай. Надвячоркам амаль сціхаў вецер, знікала дакучлівая рабізна на вадзе, наставаў час начное рыбалкі. Прыезджая з горада рыбакі таропка растыкалі па камяністых водмелях кароценъкія вудзільні донак і тут жа, кінуўшы на траву якую адзежыну, рыхтаваліся скаратыць на ёй нядоўгую ліпнёвую ноч.

Пятровіч выходитзіў з травяністага ляснога раўка ад недалёкай прырэчнай вёскі і адзінока садзіўся на краі камяністага, амаль навіслага над вадой абрыву. Яго тут многія ведалі і зводдаль жартоўна гукалі, задаочы пустыя, неабавязковыя для адказу пытанні. Заняты сабой, ён болей маўчаў, не дужа ахвотна ішоў да людзей, відавочна, шануючы адзіноту на сваім улюблёным, нязручным для рыбалкі, заваленым камянямі абрыве. З гэтага абрыву адкрываўся, аднак, шырокі пагляд на ўесь, ужо ахінуты вечаровым прыщемкам, бераг, плаўную паваротку ракі з парожыстым перакатам пасярэдзіне і высокай аркай чыгуначнага моста ваддаль, на пакаты схіл таго берага, які нанач густа цямнеўся хвойнікам.

Яшчэ праз нядоўгі час з-за бетонных апор моста на прыціхлы рабчы прастор імкліва вылятала «казанка». Расцягваючы ва ўсю шырыню ракі даўжэны шлейф картмавой хвалі, яна спрытна мінала перакат і, памалу збаўляючы газ, кіравала да берага. Яшчэ здалёку было відаць, што ў лодцы сядзела двое — Юра Бартош, хлопец з суседній вёскі, які працаваў у горадзе і наязджаў у тутэйшыя мясціны палавіць рыбу, і яго гарадскі прыяцель Каламіец,

з якім яны ўдвуҳ қуплі гэтую срабрыстую «казанку» з новым дваццаціпяцільным маторам.

Як і заўжды, у той вечар за рулём сядзеў Каламіець, крутаплечы чалавек з шырокім даланямі рук і цяжкаватым позіркам з-пад доўгага цэлулойднага казырка насынустай на лоб фуражкі. Паволі збаўляючы абароты вінта, ён упэўнена набліжаўся да берага, на якім ужо згледзеў адзінокую постаць Пятровіча.

— Ану падхапі! — крикнуў ён, спыніўшы матор, і яго басавіты голас над ціхай ракой прагучачаў дабрадушнай камандай.

— Навошта! — нязгодна прыўстаў за ветравым шклом Юра. — Я сам.

Ён спрытна перакінуў цераз верх шкла сваё загарэлае, доўгае, надта худое цела, лёгка саскочыў на водмель, і яны разам з Пятровічам усцягнулі між камянёй на бераг дзюрапалевы нос лодкі. Затым, пакуль Каламіец адкідваў і зачахляў матор, Юра ў закасаным да каленяў сінім трыко выгружаў з лодкі рукзакі, донкі, падкормку, а стары, як незнаёмы, стаяў убаку і пільна глядзеў цераз раку на той яе бераг, быццам убачыў там штось дужа важнае. Ён засяроджана, амаль маркотна маўчаў, і яны, занятыя сваёй справай, не звярталі на яго ўвагі.

Калі несамавітыя рыбацкія прылады былі выгружены на бераг, Каламіец адразу ж, пакуль не зусім змерклася, заняўся сваімі донкамі, а Юра, скалануўшыся ад рачной свежасці, пачаў таропка нацягваць на плечы сіні спартыўны світэр.

— А як у нас з палівам сёння, Пятровіч?

Стары не адразу адараў ад таго берага засяроджаны позірк сваіх выцвілых, слязлівых вачэй і вузлаватымі пальцамі вялікіх спрацаваных рук перабраў роўны рад гузікаў на зашмальцаваным вайсковым кіцелі.

— Трошки назбіраў. Але мала.

Юра па камянях узбег на абрыў, дзе ляжаў невялікі, перавязаны старой вяроўчынай абярэмак ламачча.

— Э, малавата.

— Я так думаю, што звечара можна і не паліць,— ма-
рудна, са старэчым намаганнем ускараскаўшыся на абрыў,
ціха загаварыў Пятровіч. — Пад ранак лепей. На золку.
Звечара людзі ўсюды, калі што — памогуць. А як пад ранак
паснуть, хто паможа?..

Цяжка валюхаочы ў кірзавых ботах, ён адышоўся на
тры крокі ад абрыву і сеў. З расстаўленых каленяў звесіў
свае пакручастыя, быщам карані, руکі. Пакутлівы позірк
яго хутка абмінуў раку і звыкла спыніўся на тым яе беразе
з лодкамі.

— Яно можна і пад ранак, — згадзіўся Юра. — Але і
ноччу не шкодзіла б. Можа, я падскачу, таксама чаго пашу-
каю ў рове?

— Ноччу б, ведама, лепш... А то як пазнаюць? Раней
дык вунь хутар быў. А цяпер няма. І гэты мост новы...
Незнайёмы.

— Вось іменна.

— Маленькае хаця б вогнішча. Абы тлела — будзе відаць.

— Павінна відаць. Дык я збегаю, пакуль не сцямнела! —
крыкнуў Юра з абрыву, і Каламіец унізе, які начапляў
прынаду, незадаволена павярнуў галаву.

— Ды кінь ты з гэтymі вогнішчамі! Пакуль не сцямнела,
давай лепш пазакідаем! А то агонь — патрэба такая! Вунь
кухвайка ёсць.

— Ладна, я зараз! — кінуў Юра і спрытна палез па
камяніях да прыцьмелага ў раўку алешніку.

Стары моўчкі прыціх на абрыве, і яго аброслы шызаю
шчэццю твар набыў выраз даўняй звыклай задумлівасці.
Ён доўга напружана маўчаў, машынальна перабіраў
пальцамі зашмальцаваныя краі кіцеля з чырвоным кантам
па краі; слязлівія вочы яго праз пагусцелыя прыцемкі
ўпарты глядзелі ў зарэчча. Каламіец унізе размахаў кан-
цом вуды і спрытна закінуў яе ў масляністую гладзь вады.
Бліснула капронавая нітка, і грузіла з ціхім пляскам ныр-
нула ў раку, леска струнка напялася.

— Ты во што, дзед,— рэзкім голасам сказаў ён пад абрывам. — Гэта самае... Кінь дурня стройць, камедзію іграць.
Ніхто ўжо адтуль не прыйдзе. Паняў?

Пятровіч на абрыве лёгенька схамянуўся, нібы ад сцожы, пальцы яго на грудзях знерухомелі, і ўся яго худая, кастлявая пад кіцелем постаць жаласна сцялася. Але позірк яго па-ранейшаму быў скіраваны да зарэчнага берага, на гэтым, здавалася, ён не заўважаў нічога і быццам бы нават і не ўчуў няласкавых слоў Каламійца.

— Яны ўсе цябе, дурня, за нос водзяць, паддакваюць. А ты і верыш. Прыйдуць! Хто прыйдзе, калі ўжо вайна вунь калі скончылася? Падумай сваёй башкай!

На рацэ прыкметна цямнела, шэрая постаць Каламійца невыразна варушылася ля самай вады. Болей ён нічога не сказаў старому і ўсё корпаўся з прынадай і вудамі, а Пятровіч, нейкі час пасядзеўшы моўчкі, загаварыў з застарэлым болем у голасе:

— Даўк гэта малодшы, Толік... Вачамі захварэў. Як змеркненца, нічога не бачыць. Старины, той бачыў добра. А калі са старшим што?

— Што са старшим, тое ж і з младшым! — груба абарваў яго Каламіец.— Вайна, яна ні з кім не лічылася. Да яшчэ ў блакаду.

— Ну,— проста пагадзіўся стары,— акурат блакада была. Толік з вачамі тыдзень дома пабыў, аж прыбягае Цімка. Кажа: абклалі з усіх бакоў, сілы мала. Ну і пайшлі. Малодшаму шаснаццаць было. Астацца прасіў — ні ў якую. Як немцы ўбяруцца, сказаі, каб агонь расклаў...

— Ось галава! —здзівіўся Каламіец і нават прыўстаў ад сваіх донак. — Сказаі раскладсці! Калі гэта было?

— Да на Пятроўку. Акурат на Пятроўку, ага...

— На Пятроўку! А колькі таму гадоў мінулася, ты кумекаеш?

— Гадоў?

Стары, падобна было, з нейкай натугай здзівіўся і, здаецца, упершыню за вечар адарваў свой пакутлівы позірк ад ледзьвье прыкметнай у прыщемках лясной лініі берага.

— Ага, гадоў? Гэта ж дваццаць пяць год мінула, галава яловая.

Грымаса глыбокага болю зморшчыла старэчы твар чалавека, вусны яго зусім па-дзіцячы крыўдліва скрывіліся,

вочы хуценька зацепалі, і погляд разам патух. Відаць, толькі цяпер да азмрочанай яго свядомасці пачаў марудна даходзіць увесь страшны сэнс яго шматгадовай памылкі.

— Дык гэта... Дык гэта як жа?..

Напяўшыся ўвесь у якімсь намаганні, ён, мабыць, хацеў і не мог выказаць нейкую важную сваю думку, і ад гэтага непасільнага напружання позірк яго стаў нерухомы, страціў усякі сэнс і зышоў з таго берага.

— Я табе кажу: кінь гэтыя забаўкі, — корпаючыся ля вудаў, пераконваў унізе Каламіец. — Рабят не дажджэшся. Амба абодвум. Ужо дзе-небудзь і костачкі згнілі. Ось так!

Стары маўчаў, як глухі. Заняты сваёй справай, змоўк і Каламіец. Змрок блізкае ночы хутка паглынаў бераг, хмызняк; з прырэчных равоў папаўзлі шэрыя космы туману, лёгкія дымчастыя струмені яго пацягнуліся над ціхім плёсам. Хутка цямнеючы, рака губляла свой дзённы бляск, змрочны той бераг широка перакуліўся ў яе глыбіню і заліў рачную паверхню гладкай блішчаствай цемрай. Землечарпалька перастала грукатаць, зрабілася зусім глуха і ціха, і ў гэтай цішыні тоненъка і нясмела, як з невядомае далёкай далечы, дзынкнуў маленъкі званочак донкі. Захлябаўшы па камяніях падэшвамі гумовых ботаў, Каламіец кінуўся да крайняй на беразе вуды і таропка заматляў рукамі — пачаў даставаць з вады леску. Ён не бачыў, як Пятровіч на абрыве трудна падняўся, хіснуўся і згорблена, моўчкі падаўся кудысь — прэч з гэтага берага.

Напэўна, у цемры стары недзе размінуўся з Юркам, каторы неўзабаве паявіўся на абрыве, кінуў пад ногі траскотнае бярэма галля — вялікае бярэма побач з маленъкай вязанкай Пятровіча.

— А дзе дзед?

— Глядзі, якога ўзяў! — пачуўшы сябра, бадзёра загаварыў пад абрывам Каламіец. — Колбік што трэба! Паўкіла пацягне.

— А дзе Пятровіч? — адчуўшы нядобрае, паўтарыў сваё пытанне Юрка.

— Пятровіч? А хто яго... Пайшоў, мабыць. Я сказаў яму...

— Як? — аслупянеў на абрыве Юрка. — Што ты сказаў?

- Усё сказаў. А то водзяць за нос. Паддакваюць...
 - Што ты нарабіў? Ты ж прыкончыў яго!
 - Ды ўжо ж — прыкончыў. Жывы будзе!
 - От жа калун! От жа тумак! Я ж табе казаў! Яго ж тут бераглі ўсе! Ашчаджалі. А ты?..
 - Што там ашчаджацы! Хай праўду ведае.
 - Такая праўда яго даканае. Яго ж сыноў абодвух забілі ў блакаду. А перад тым ён іх сам вунь туды на лодцы адвёз. I чакае.
 - Чаго ўжо чакаець?
 - А што ж, лепш не чакаець? Як жа тады жыць? Эх ты!
 - Ну ладна, ладна...
 - Ды не ладна! Пайшоў ты, ведаеш куды! Дзе мой рукзак?
- Пад завалочаным цемрай абрывам пачуўся ціхі стук камянёў пад ногамі, рэзкі лязг ланцуза па гулкай абышыўцы лодкі і неўзабаве некалькі кроакаў, якія хутка заціхлі ўначы. Над берагам запанавала цішыня. Ледзьве пабляскваючы аспіднай паверхні, цякла ў вечнасць рака, і паступова ў розных мясцінах на нябачных у змроку яе берагах блізка і далёка загараліся каstryры рыбакоў. Сярод іх у той вечар не загарэўся толькі адзін — на абрыве насупраць ляснога перавозу, дзе да ранку было незвычайна пустынна і глуха.

Не загарэўся ён і ў наступную ноч.

I, мабыць, не загарыцца ніколі.

1972 г.